

REVISTA DE DIVULGACIÓN DA CULTURA
MARÍTIMA E FLUVIAL - BUEU 2015 - Nº 9

O S G a L O S

As illas Cíes, Ons e Sálvora, tres das catro pertencentes ao único Parque Nacional galego, posúen nos seus fondos mariños un importantísimo número de naufraxios que testemuñan a perigosidade das súas costas, así como o enorme movemento de barcos mercantes, de guerra e pesqueiros que no discorrer dos séculos sucaron estas augas.

Parece ser que a Illa de Sálvora é a que leva a palma no número destas desgrazas, polo menos a máis importante si, co naufraxio do vapor correo "Santa Isabel"; despois Cíes e Ons repártense, a partes case iguais, un bo número de accidentes marítimos.

Illa de Ons: Naufraxio do patrulleiro "Barsac" Duas desgrazas nun mesmo accidente

Celestino Pardellas de Blas

O NAUFRAXIO

Entre os que teñen ocorrido nas Illas de Ons, imos centrarnos no patrulleiro de nacionalidade francesa "Barsac", coñecido entre os veciños de Ons como o "Francés" que sobre as 23 horas do sábado 6 de xaneiro de 1940 foise contra as rochas de Onza, a pequena das Ons.

Este pequeno mercante que fora convertido en patrulleiro ao inicio da II Guerra Mundial, navegaba a carón das costas galegas, segundo uns na procura de mercantes alemáns fondeados na ría de Vigo, e para outros realizando unha patrulla antisubmarina xunto a outro do seu mesmo porte coñecido co nome de "Leoville". O certo é que por mor da espesa néboa e do forte temporal reinante, saíuse do seu rumbo e foi chocar contra a res-

tinga de rochas que se atopan na zona sur da illa de Onza, provocando no seu casco importantes vías de auga que pronto anegaron case todo o barco.

Totalmente enganchado ás rochas, a forte ondata encargouse do seu despece comezando pola ponte que foi varrida da cuberta do barco polo golpe dunha forte onda, dificultando con iso a emisión de sinais de socorro.

Así o narra o periódico ABC na súa edición de Sevilla o 9 de xaneiro de 1940:

EL PATRULLERO FRANCÉS "BARSAC" NAUFRAGA EN LAS PROXIMIDADES DE VIGO

Un patrullero francés de servicio en el Atlántico, ha encallado en las proximidades de la ría de Vigo.

Maqueta do "Barsac" antes de ser reconvertido en patrulleiro

El siniestro ocurrió a las 11 de la noche del día 6. El temporal de lluvias era intensísimo y la cerrazón en la costa era completa. Las llamadas de auxilio del buque fueron captadas por varios navíos y algunos de éstos, que se hallaban en ruta, se acercaron al barco francés. Otras embarcaciones salieron a toda máquina de los reductos de Vigo y Marín para cooperar en los trabajos de salvamento. El primer buque que llegó, al amanecer del domingo, al punto donde estaba encallado el barco, denominado Isla de Onza, a la entrada de la ría de Marín, fue el mercante español "Isla Tenerife" que se hallaba en viaje de la Coruña a Vigo. Su tripulación, auxiliada por otros buques, realizó los trabajos de salvamento. Solo 45 naufragos pudieron ser recogidos a bordo del "Isla Tenerife".

Buque francés, xemelgo do "Barsac". Foto Faro de Vigo

Máis adiante segue comentando:

HAN PERECIDO O DESAPARECIDO 18 HOMBRES. UN CAÑONERO LLEVA A VIGO SEIS CADÁVERES.

A las seis de la tarde un cañonero atracó en el muelle de la trasatlántica, trayendo a bordo seis cadáveres de marineros franceses del patrullero Barsac, recogidos por dicho buque de guerra y el remolcador "Moncho" en el lugar de la catástrofe.

Los restos fueron llevados en ambulancias al cementerio de Pereiro donde mañana recibirán sepultura. Han llegado a esta ciudad, procedentes de la Coruña, el cónsul de Francia, quien mañana asistirá a la inhumación de los cadáveres. Han perecido o desaparecido 18 hombres. Entre los cuarenta y cinco tripulantes salvados por el buque español "Isla Tenerife" figura el comandante M. Julien Pleppeuan.

Á súa vez Lino J. Pazos Pérez, na súa investigación sobre o naufraxio, conta que: "... os primeiros sinais de socorro efectuados polo Barsac foron captados polo "Leoville" quen comunicou por radio o sucedido, motivo polo cal acudiu o "Isla Te-

nerife" que para poder realizar as manobras de salvamento de modo máis eficaz, requiriu a axuda do pesqueiro "Vilas 2º" e dalgunhas embarcacións, dornas, da Illa de Ons, cuxos mariñeiros, arriscando as súas vidas, achegáronse ata o lugar do siniestro...".

O barco, sen posibilidade algunha de saír do seu encaixe, atopábase a mercé da fortísima ondada que en nada partiuno en tres, desaparecendo baixo as augas. O "Barsac" tiña unha tripulación composta por 62 homes dos que foron salvados 45 e 17 danse por mortos ou desaparecidos. Este accidente é o segundo máis grave ocorrido no arquipélago de Ons, despois do "Campos" que tamén naufragou na Illa de Onza o 17 de novembro de 1942 e provocou a morte de 21 mariñeiros, e con un máis que o María Luísa (16 vítimas) que naufragou tamén en Onza o 10 de novembro de 1950.

Aquí podería rematar este pequeno resumo do naufraxio do "Barsac", pero esta desgraza trouxo outra a unha familia da Illa de Ons.

A TRILITA

Así narra o periódico ABC a noticia o 11 de febreiro de 1942:

LA IMPRUDENCIA DE UN MARINERO CAUSA LA MUERTE A SU MUJER Y A UNA HIJA

Un marinero llamado Eugenio Patiño, vecino de la Isla de Ons, encontró días pasados flotando sobre el mar un artefacto que recogió, llevó a su casa y guardó en una arca. Esta madrugada, una vez acostado, Eugenio encendió una luz y arrojó la cerilla al suelo, pero lo hizo con tan mala fortuna que el fósforo cayó en el arca, determinando la explosión del artefacto guardado en ella. El incendio consiguiente se propagó a la habitación y de ésta a las restantes de la casa, en las que dormían la esposa del marinero y cuatro hijos del matrimonio, llamados Manuel, Camila, José y Eugenio.

Al advertir el incendio, el padre cogió a los tres niños y

Trilita atopada en Ons. 1958

salió a la calle. Otro tanto quiso hacer su esposa con la niña, pero tuvo la desgracia de tropezar y caer al suelo, sobre las llamas. Cuando su marido se dio cuenta de que la pobre mujer no salía de la casa entró de nuevo en la vivienda, seguido de uno de sus hijos y logró arrastrar hasta la calle a su esposa y a su hija. La madre había perdido el conocimiento, pero conservaba, fuertemente apretado contra el pecho, el cuerpecito de la niña. Dos horas después, la madre y la hija dejaban de existir. Eugenio y sus demás hijos sufren quemaduras gravísimas.

Casa illán no lugar de Curro alto onde aconteceu o grave suceso

Por aquelas datas (1940) os veciños de Ons vivían da pesca, case en exclusiva, do polbo que ata 1936 era mercado na propia Illa polo seu último dono (Didio Riobó) ao ter instalado en Ons un secadoiro deste cefalópodo para a súa posterior comercialización. O congreso ocupaba o segundo lugar e era tamén mercado por Didio aínda que o pagaba máis barato.

Coa morte do Sr. Riobó a Illa pasou a ser administrada polo industrial conserveiro de Bueu, Massó, que seguiu os mesmos pasos que Didio. No que respecta á pesca, tamén continuou coa merca, sobre todo, de polbo, aínda que, segundo a época do ano, tamén solicitaba algún tipo de peixe e marisco dos mariñeiros illáns.

O que si teño claro é que os illáns nunca usaron explosivos para a pesca, e moito menos naquelas datas. Ademais sendo o polbo a súa principal captura, o explosivo non tería sentido.

Estes datos teñen o fin de corrixir a explicación que circula por algún foro de internet onde ofrecen a seguinte teoría sobre a explosión da trilita do "Barsac" nunha casa illán. Con referencia a este feito din: "...Los vecinos de Ons (Onza está deshabitada), luego de ayudar a los marinos y una vez cal-

mado el mar, comenzaron a recuperar todo aquello que pudieran.

Sin embargo el "Barsac" decidió cobrarse más vidas: Un lugareño había conseguido hacerse con un buen polvorín (el explosivo llegaba a la costa en unos contenedores naranjas), siendo su idea la de provocar explosiones submarinas para luego recoger el pescado muerto que saldría a superficie. Por desgracia, su casa voló por los aires con él dentro. Los viejos de Ons aún regañan a los niños diciendo "Eres más malo que la trilita", en referencia al luctuoso hecho".

Está claro que os coñecementos técnicos que por aquelas datas poderían ter os illáns para a manipulación da trilita para uso pesqueiro, eran nulas; ademais, tendo en conta que a súa pesca principal era o polbo o uso de explosivos sería inútil.

O que si é certo, é que, despois do naufraxio e xa retirados todos os medios de salvamento, os veciños illáns achegáronse ata o lugar e intentaron recuperar todo aquilo que podería serlles útil. A faceta era doada xa que os restos do buque estaban a unha profundidade que oscilaba entre os 4 e os 12 metros, moi asequible para, coa axuda do mirafondos, que empregaban para a pesca do polbo, co bicheiro ou coa gancha das centolas, poder recuperar aqueles restos que puideran servirilles para algo.

É de supoñer que, co paso do tempo, a erosión e pola acción, non só dos veciños, senón de raqueiros que pouco a pouco foron despeizando o pecio, puido saír á luz a munición que transportaba e chegar a flotar algún fardo con trilita e que esta fose recuperada polos veciños sen saber o perigo que lles podería ocasionar.

Así os contan os veciños que din que a recollían polas praias ou flotando e que se dedicaban a facela estralar. Comentan que algún mariñeiro coidou que podería, co tempo, ter algún valor e dedicouse a coller grandes cantidades e gardalas na casa.

A maioría gardábana nos piornos, nos alboios, galiñeiros, ..., ou en lugares onde os rapaces non puideran ter acceso a ela, pero algún chegou a gardala dentro da propia casa, o que propiciou o accidente da familia do Sr. Patiño, pois daquela non había luz eléctrica nas casas e se alumeaban con candeas e candís de carburo facilitando con iso que en calquera momento ocorrese algún accidente.

O DESPECE E A APARICIÓN DA MUNICIÓN

Como comentei, o barco foi despezándose pouco a pouco. Contan os veciños que certas partes do barco que quedaron apartadas das rochas e foron para o limpo. Anos máis tarde, co uso das artes de arrastre, eran extraídas do fondo por estes barcos. Na súa maioría, por ser tipo pranchas ou anacos de ferro, era devoltas ao mar noutras zonas nas que non entorpeceran o labor destas artes.

Tamén os mariñeiros tiñan perfectamente localizados os lugares onde se atopaban a caldeira, a hélice, e outras partes do buque que poderíamos considerar interesantes pois, ao seu carón, traballaban diariamente á pesca do polbo con mirafondos. A partires dos anos 80 do pasado século foron redescubertos estes restos por mergulladores deportivos, pescadores submarinos sobre todo, que os deron a coñecer e a partires de aí comezou un segundo espolio, chegando a desaparecer a caldeira e a hélice que, polo seu volume, tiveron que usar barcos dotados de maquinaria especial para podelos sacar do fondo.

Desaparecidas estas e outras importantes pezas, o pecio perdeu interese e vai ser sobre o ano 2007 cando o Club de Buceo Ons volve a localizalo de novo e atopan un bo número de munición do patrulleiro. Á vista disto e co fin de evitar o seu espolio, deron parte á Dirección do Parque Nacional e esta púxoo en mans da Armada que, sen ningún tipo de estudo, investigación e posible alternativa de posta en valor, decidiron retirala.

Sesenta e sete anos despois do afundimento, traballando alí os mariñeiros de Ons a diario, barcos do arrastre faenando na zona, mergulladores,..., e coidan agora que esa munición pode representar un perigo! Poderá ser, e así haberá que seguir o protocolo, pero xa pasaron sete anos e nada sabemos do tema.

Eu mesmo enviei varios escritos a Parques pedindo que esas pezas, despois de seren desactivadas, e senón representan perigo algún, deberían volver, polo menos, para os Centros de Interpretación de Vigo e, sobre todo, de Ons. Alí habería que dedicar un espazo, máis ou menos grande segundo o volume do material que se teña, aos naufraxios acaecidos en cada Illa e expoñer os materiais de que se dispoñan. Esas negociacións debería levalas a cabo a Dirección do Parque, esperando que non

fosen xa destruídos os restos pola Armada. Xa como remate dicir que os naufraxios acaecidos nas proximidades das illas do Parque Nacional, son parte da historia destas Illas e os responsables do Parque Nacional deberían ter unha persoa, Técnico Cultural, que se encargase deste tema, ao carón doutros sobre a historia e etnografía das Illas, para que os veciños e visitantes podan coñecer in situ, non só a vida ecolóxica e medio ambiental do Parque, senón tamén a súa historia, antropoloxía, arquitectura,...

E todo isto porque as Illas que forman o Parque estiveron, e Ons aínda está, habitadas dende tempos antigos e as persoas que as habitaron formaron unha cultura única que debemos estudar, investigar,..., respectar, protexer e dala a coñecer para que o Parque sexa valorado en todo o seu conxunto.

Proxectís recuperados do "Barsac". 1960